

Ernest Claes schrijft aan Alfons Van de Perre in de roerige herfst van 1919

In de geschiedenis van de Vlaamse beweging is de inzet van schrijvers en literatuurlijfhebbers van groot belang. Moderne natiegevoelens zijn nu eenmaal in belangrijke mate verbonden met taalgebruik. Na Conscience zijn er nog velen in zijn voetspoor getreden. Een van de belangrijke literatoren in de Vlaamse beweging tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw is Ernest Claes. Hij toont zich in zijn romans een meesterverteller, met een voorkeur voor het leven op het platteland. Zijn verhalen en romans zijn doordrongen van een flamingantisch-katholieke visie op de samenleving. De auteur was daarom erg populair in Vlaamsgezinde kringen.

Dat Claes ook een politiek agitator was, is minder bekend. De brief uit 1919 aan Alfons Van de Perre die onderwerp is van deze bijdrage, evocert dit aspect van zijn leven. Zich mengen in de politieke strijd lag voor Claes nochtans niet meer voor de hand, gelet op zijn status als ambtenaar, verbonden aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Toch aarzelde hij niet...

AMBTENAAR... EN TOCH KLAAR VOOR DE POLITIEKE STRIJD!

Ernest Claes (1885-1968) was een strijdbaar flamingant in zijn Leuvense studententijd en werd vanaf 1910 een van de naaste medewerkers van de Vlaamsgezinde vleugel in de katholieke partij die onder leiding stond van Frans Van Cauwelaert.¹ Hij was secretaris van de Katholieke Vlaamsche Landsbond en werkte voltijds op het Katholiek Vlaamsch Secretariaat in Antwerpen. Vanuit die functies hielp hij Van Cauwelaert greep te houden op de jonge garde katholieke intellectuelen in heel Vlaanderen. In die tijd leerde hij ook de Antwerpse geneesheer-politicus Alfons Van de Perre kennen. De waardering was wederzijds en ze werden vrienden. In 1912 werd de arts tot lid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers gekozen; dit mede dankzij de tomeloze inzet van Claes als propagandist.²

1. Claes vertelt over deze inzet in zijn autobiografische verhaal *Ik en de witte* en dan in het bijzonder in hoofdstuk 9 met als titel: *Het ontstaan van het Weekblad 'Ons Volk ontwaakt'*. Deze tekst werd onder meer gepubliceerd in E. Claes, *Ernest Claes omnibus drie*, Antwerpen, 1970.

2. De inzet van de jonge Claes aan de zijde van Van Cauwelaert en Van de Perre is terug te vinden in: T. Luykx, *Dr. A. Van de Perre en zijn tijd (1972-1925)*, Antwerpen-Utrecht, 1972; M. Cordemans, *Dr. A. Van de Perre's oorlogsjaren 1914-1918*, Wetteren, 1963; L. Wils, *Frans Van*

In datzelfde jaar studeerde Claes af als filoloog en einde 1913 werd hij benoemd tot ambtenaar in de Kamer van Volksvertegenwoordigers waar hij medewerker werd van het *Beknopt Verslag*. Daarmee hadden Van Cauwelaert en Van de Perre een vertrouwing in de staf van de Kamer. Voor de beoefening van de schone letteren was het ambtenarenstatuut een voordeel maar deze status had ook nadelen. Vanaf dan was openlijk deelnemen aan de politieke strijd voor Claes vanzelfsprekend minder aangewezen. Ambtenaren werden geacht op dat vlak terughoudendheid aan de dag te leggen. Claes zou dus minder op het voorplan kunnen treden dan in de jaren voordien. Of hij zou het in ieder geval wat subtieler moeten doen; via schuilnamen bijvoorbeeld. Eer hij op dat vlak op de proef kon worden gesteld, kwam de oorlog in het land via een Duitse invasie. Die gooide heel de samenleving overhoop. Nadien was België geruïneerd en zag het politieke leven er heel anders uit.

In de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* zorgden Claes-kenners Mon De Goeyse en August Keersmaekers voor een korte biografie van Claes met de klemtoon op zijn bedrijvigheid als Vlaamsgezinde. Daar staat te lezen: “*Na de Eerste Wereldoorlog was Claes niet meer openlijk actief in de VB: politieke actie kwam met zijn temperament niet overeen. Achter de schermen speelde hij niettemin wel een rol. Hij fungeerde als brugfiguur tussen het Vlaams-nationalisme en de katholieke partij.*”³ Er is echter minstens één geval bekend waarbij Claes wel degelijk met veel strijdlust op de bres sprong voor zijn overtuiging, openlijk, met naam en toenaam. Daarbij reed hij frontaal tegen de kar van andere parlementsleden van de katholieke partij. Dat is een nader onderzoek waard en dit zal tevens meer licht werpen op zijn rol als brugfiguur. Ons aangrijpingspunt is een opmerkelijke briefkaart aan zijn bewonderde, oudere vriend Alfons Van de Perre. Ze toont meteen aan dat Claes' temperament wel degelijk bij tijd en wijle een grote strijdbaarheid aanvuurde.

De aanleiding is de eerste naoorlogse verkiezingsstrijd met stembusgang op 16 november 1919. Voor de katholieke flaminganten stond er toen heel veel op het spel. Voor Alfons Van de Perre was het persoonlijk daarnaast ook nog eens een zwaar kruis om te dragen want hij kwam in het epicentrum terecht van een bittere, interne machtsstrijd. En dat terwijl zijn ambitie en persoonlijke voorkeur onder-tussen een heel ander richting uitging.⁴

Cauwelaert afgewezen door koning Albert I. Een tijdbom onder België 1910-1919, Antwerpen-Amsterdam, 2003.

3. Zie M. De Goeyse & A. Keersmaekers, *Claes, Ernest*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, dl. 1, p. 728.

4. De rol die Alfons Van de Perre tijdens deze verkiezingsstrijd opgedrongen kreeg, wordt geëvoceerd in de bronnenuitgave L. Vandeweyer, *Kroniek van een aangekondigd ontslag. Twee opmerkelijke brieven van Alfons Van de Perre betreffende zijn afscheid als volksvertegenwoordiger in 1919*, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 66, 2007, nr. 1, pp. 45-63. Daaruit blijkt dat hij eigenlijk liefst een andere, niet-partijpolitieke richting was ingeslagen met zijn Vlaamse engagement.

Maandag, 20-10-19
Naar de vriend,

Met vreemde vernieuwde ik den uitslag
van de vergadering van zaterdag, en met
de diepste ontroering las ik uw eigene
rederoering. Ik was er vast van overtuigd
dat er eindelijk eens uitbarsting van vromen
waanwagings onder de Antw. Vlaamingsen zou
zijn, en die heeft nu plaats gehad. Het krijg
den indruk dat de Antw. Conservatieve partij
aan 't veldrijden is en maar veel lawaai
maakt om dit niet te laten zien. Maar
wat moet het u gekost hebben, goede vriend,
om die de edelmoozigheid en de eerlijkheid
gevele geeft, om op die lage aantygingen te antwoorden.

De wereld is een wonderling ding. Te zeggen dat ik u
leden week te vrede had had, blym menschen die nu
wiler vinden dat u te 'erg' Bels' waart geweest en my
geeft!!! Het Toll' handen.
Hartelyke groeten aan mev.
K. v. Perre, ook van mijn vrouw.

Uw
vriend
Ernest Claes

Briefkaart van Ernest Claes aan Alfons Van de Perre, 20 oktober 1919.
[ADVNV, BE ADVN AC557, Archief Alfons Van de Perre, D972(2)]

CARTE POSTALE

(Côté réservé à l'adresse.)

POSTKAART

(Zijde voor het adres alleen.)

Jos die denkt dat het ergens was geweest, dan heb ik ook nog
wel een woordje te zeggen over uw gedrag te houden en in
Frankrijk, en ik zal 't veld... dat veld... dat veld...
De St. jou 't misschien op dit oogenblik minder opportun zijn na
het artikel van Fran v. C. (Handblb.), en interview en 't veld...
over de vergadering. - Enfin, ik houd me te uw veld...
en ik jou heel wat kunnen zeggen over uw veld...

Nom et adresse de
l'expéditeur
(Indication facultative.)

M

Naam en adres van den
afzender
(Overplichtige opgave.)

Geneve
Herrn Dr. A. Van de Perre,
Volksvertegenwoordiger,
Kunstlei, 12,
Antwerpen.

Precies die aanvallen maakten Claes boos en hij kroop in zijn pen om zijn vriend te helpen. Dat gebeurde in niet mis te verstane bewoordingen

DE BRIEFKAART VAN ERNEST CLAES

Op een briefkaart van de Kamer van Volksvertegenwoordigers – met een uitsluitend Franse hoofding "*Chambre des Représentants*" – schreef Claes volgende tekst:

"Maandag, 20-10-19

Waarde Vriend,

Met vreugde verneem ik den uitslag van de vergadering van zaterdag, en met de diepste ontroering las ik uwe eigene redevoering. Ik was er vast van overtuigd dat er eens eene uitbarsting van verontwaardiging onder de Antw.⁵ Vlamingen zou losgebroken zijn, en die heeft nu plaats gehad. Ik krijg den indruk dat de Antw. conservatieve partij aan 't verzinken is en maar veel lawaai maakt om dit niet te laten zien.

Maar wat moet het u gekost hebben, goede vriend, gij die de edelmoedigheid en de eerlijkheid zelve zijt, om op die lage aantijgingen te antwoorden.

De wereld is een zonderling ding. Te zeggen dat ik u verleden week te verdedigen had tegen mannen die nu weer vinden dat gij te erg "Bels" waart geweest en nog zijt!!!⁶

Met twee handen.

Hartelijke groeten aan mevr.⁷

V.d. Perre, ook van mijn vrouw.⁸

Uw

Ern. Claes

Dr. Germ"⁹

5. Lees: Antwerpse.

6. Claes had geregeld contact met anti-Belgische Vlaams-nationalisten. In die kringen vond men Van de Perre te lauw en werd hem verweten dat hij tijdens de oorlog aan 'Belgische' propaganda deed.

7. De echtgenote van Van de Perre heette Julia Bollens. Zij huwden op 26 september 1906.

8. Het gaat om de Nederlandse schrijfster Stephanie Vetter, afkomstig uit Den Haag, waarmee Claes huwde op 29 oktober 1912.

9. Deze afkorting is een verwijzing naar zijn studies Germaanse filologie. Hij was in 1912 gepromoveerd tot doctor met een studie over Potgieter.

Op de andere zijde van de kaart is het adres te zien van Van de Perre, volksvertegenwoordiger, wonende aan de Kunstlei 132 in Antwerpen. Maar Claes heeft dit daarna netjes doorgestreept. Hij was immers nog niet uitgepraat en besliste om op deze kaartzijde nog wat te schrijven. Dit was eigenlijk – volgens de reglementen van de post – een “*Zijde voor het adres alleen*” en dus niet toegelaten. Hij was dus sowieso, om technische redenen, verplicht een briefomslag te nemen en er een wat duurere postzegel op te kleven. Een briefomslag had natuurlijk het bijkomende voordeel dat zijn boodschap discreet kon worden verstuurd en dat was niet onverstandig.

De reden voor het verder volschrijven van de briefkaart is duidelijk. Claes was behoorlijk opgewonden, zelfs boos. Zijn temperament voerde hem tot meer dan een loutere steunbetuiging op briefkaartpapier, hoe warmhartig ook. Claes nam zich tijdens het schrijven voor om daadwerkelijk zijn steentje bij te dragen in de strijd om de geesten die rond Van de Perres kandidatuur was losgebarsten. Hij wist daarbij heel goed dat Van de Perre de kwaliteiten van zijn pen kende en hem dus goed kon gebruiken. Bovendien was hij voor de Vlaamsgezinden in Antwerpen en omliggende geen onbekende. Niet alleen zijn pen, ook zijn naam, kon de arts-politicus helpen in het bittere conflict waarin hij verwickeld zat en dat Claes zo strijdlustig maakte.

Daarom gaat hij op de ommezijde van de briefkaart als volgt verder:

“Zoo ge denkt dat het ergens pas geeft, dan heb ik ook nog wel een woordje te zeggen over uw gedrag te Londen en in Frankrijk, en ik zal ‘t verd....d¹⁰ goed doen, dat verzeker ik u. In de St.¹¹ zou ‘t misschien op dit oogenblik minder opportuin zijn na het artikel van Frans V. C.¹² (Handelsbl.), uw interview en ‘t verslag over de vergadering.¹³ – Enfin, ik houd me te uwer beschikking en ik zou heel wat kunnen zeggen over uw werk.

Genegen.

Uw Ernest”

10. Hier wil de verantwoordigde auteur dat de lezer de krachtterm “*verdomd*” of “*verdoemd*” verstaat. De katholiek Claes was opgegroeid met de slogan “*God ziet U. Hier vloekt men niet.*” Het gebruik van dit – zij het half verdoezeld – woord in zijn brief is een teken van zijn boosheid.

11. Het dagblad *De Standaard*.

12. Frans Van Cauwelaert steunde zijn vriend Alfons met een uitvoerig artikel dat de aanvallen in het concurrerende dagblad *Het Handelsblad* pareerde.

13. Deze persartikels zijn te vinden in: ADVN, Archief Alfons Van de Perre, BE ADVN AC557, D972, groene omslag met opschrift “*Dr. Van de Perre en de verkiezingen 16 11 1919*”. Voor de context zie de in voetnoot 4 reeds vermelde bronnenuitgave: L. Vandeweyer, *Kroniek van een angekondigd ontslag* [...].

Claes had zonder twijfel zonet de verslagen van de Volksbondvergadering – want daarover gaat het – in de pers gelezen en dan in het bijzonder in *De Standaard*, de krant die hem lief was en die door Van Cauwelaert en Van de Perre werd geleid. Bovendien was hij als medewerker van de Kamer uitstekend op de hoogte van het partijpolitieke leven. Hij wist heel goed wat er gaande was in het arrondissement Antwerpen.

Dat het om meer dan een ordinair relletje, aangevuurd door persoonlijke tegenstellingen ging, is echter duidelijk. Het conflict was fundamenteel en was het gevolg van de verscheurende politieke onzekerheid die er in de Antwerpse katholieke partij heerste. De komende verkiezingen waren immers de eerste van de naoorlogse tijd en niemand wist hoe die zouden uitdraaien. Dat hierbij ook zou bepaald worden welke richting de partij zou uitgaan, is echter duidelijk. De verkiezingsstrijd begon daarom niet met aanvallen op de andere partijen maar wel met een machtsstrijd binnen de katholieke partij. De draagwijdte daarvan reikte heelwat verder dan die van het arrondissement Antwerpen aangezien zowel de conservatieve, belgicistische voorman Paul Segers als de flamingant Van Cauwelaert op het nationale niveau leidende figuren waren. Zij hadden elk een deel van de katholieke opinie achter zich. Er stonden machtsposities op het spel.

DE AANLOOP NAAR DE VERKIEZINGEN VAN 1919

De Eerste Wereldoorlog dreef Van Cauwelaert en Van de Perre naar het buitenland waar zij de Vlaamse zaak bleven verdedigen en de naoorlogse toekomst voorbereidden. Ze keerden pas tegen Kerstmis 1918 terug naar Antwerpen. Hun ballingschap had meer dan vier jaar geduurd. Ze namen zo snel mogelijk de leiding van hun achterban weer in handen via toespraken op een grote meeting op tweede kerstdag. De slotzin van een hen welgezinde commentator luidde: *“Op deze meeting werd eigenlijk de campagne geopend voor de algemene verkiezingen die in mei of juni zullen plaats hebben. Hard zal deze strijd zijn, en niemand kan op dit ogenblik voorspellen wat de komende dagen ons zullen brengen.”* De man had overschot van gelijk, al viel de verkiezingsdatum pas in de herfst.¹⁴

De eerste naoorlogse verkiezingsstrijd verliep bijzonder turbulent omdat de onzekerheid zo groot was. Voor het eerst waren de stemmen van de volwassen mannen gelijkwaardig want het meervoudig stemrecht was afgeschaft. Dat betekende dat voor een hele resem volksvertegenwoordigers en senatoren het politieke lot op het spel stond. Vooral de katholieke partij werd door de stembus bedreigd. Zij had sinds 1884 de politieke meerderheid in handen, twee generaties lang. Maar tijdens de oorlog had ze – onder druk van koning Albert I – de regerings-

14. Zie berichtgeving over de meeting in het blad *De Stem uit België*, 10 januari 1919 en commentaar van ooggetuige in nummer van 17 januari.

macht moeten delen met politici die zich tot de liberale en de socialistische opinie bekenden. Bovendien werd de invloed van de enkele Vlaamsgezinde ministers in de loop van de oorlogsjaren drastisch achteruitgedrongen.

Daarnaast stelde iedereen zich de vraag hoe het oorlogsverleden zou doorwerken in het stemhokje op 16 november 1919. De strijd en de bezetting hadden meer dan vier jaar geduurd en heel wat verbittering veroorzaakt. Wat met de politieke gevolgen? Voorlopig was dat gissen. Het leek alleen maar vast te staan dat de traditionele katholieke elites electoraal terrein zouden verliezen. Hun overwicht zou nu haast zeker verdwijnen. Dat joeg de temperatuur de hoogte in.

Voor de Vlaamse beweging was de verkiezingsstrijd in het volkrijke arrondissement Antwerpen van grote betekenis. Daar kwam immers Frans Van Cauwelaert op en hij was de onbetwiste voorman van de beweging binnen de katholieke partij. Aan socialistische kant veroverde de Vlaamsgezinde Camille Huysmans het terrein op de Waalse geneesheer-politicus Modest Terwagne. De Antwerpse liberalen kozen nu echter vrijwel volledig voor het anti-flamingantische kamp. En Antwerpen was ook de plaats waar de oud-strijders van de frontbeweging met een eigen partij, het Vlaamsche Front, mikten op zetels in het parlement. Ze schoven Adiel Debeuckelaere naar voren, een man die voor de oorlog als leraar in het staatsonderwijs nog behoorde tot de beschermelingen van Van Cauwelaert. Nu was hij diens tegenstander. De flaminganten rond Van Cauwelaert moesten zich dus naar alle richtingen combattief opstellen. Onzekerheid was daardoor troef.

De tweede volksvertegenwoordiger naast Van Cauwelaert in de flamingantische vleugel was Alfons Van de Perre. Van Cauwelaert rekende op zijn vriend om zoveel mogelijk terrein te veroveren binnen de partij. Niet iedereen zag dat graag gebeuren. Daarom werd in de herfst van 1919, tijdens de aanloop naar deze verkiezingen, een bitse controversie uitgelokt. Van de Perres plaats in de katholieke rangen was dus niet onomstreden. Hij was van aard altijd al wat minder diplomatisch dan Van Cauwelaert en de Belgische patriotten lustten hem rauw. Ze wilden hem maar wat graag wegpesten van de lijst. Zijn aanwezigheid werd als hoogst storend ervaren. De oorlog en de manier waarop tegen dat recente verleden werd aangekeken, zat daar voor veel tussen. Van de Perres vijanden hadden dus niets minder dan zijn politieke liquidatie op het oog. Waarom, met welke argumenten, en wie zat er achter deze machinaties?

AGITATIE VANUIT DE CONSERVATIEVE VLEUGEL¹⁵

In het archief van Alfons Van de Perre in het ADVN is er een groene map te vinden met het opschrift “*Dr. Van de Perre en de verkiezingen 16 11 1919*”. Daarin bevinden zich diverse documenten – nota’s, brieven, persknipsels – die een bijzonder licht werpen op deze episode.¹⁶ Daaronder onder meer een “*Note relative à l’attitude prise par l’association catholique de l’arrondissement d’Anvers*”. De tekst geeft een boeiende analyse vanuit het standpunt van de critici van Van de Perre, de mensen die hem van de lijst weg wilden. De aanwezigheid van de nota in deze map toont aan dat Van de Perre perfect op de hoogte was van wat hem werd kwalijk genomen.

Er werd in de nota vastgesteld dat er in het arrondissement een sterke beweging is “*dans des milieux les plus divers*” tegen de kandidatuur van Van Cauwelaert en Van de Perre op de lijst van de katholieke partij. De druk was sterk voelbaar in de traditioneel-conservatieve vleugel die de naam Katholieke Grondwettelijke Vereniging had aangenomen maar meestal de associatie of – denigrerend – de *conservateurs* werd genoemd. Die druk – zo werd beweerd – kwam erop neer dat vele honderden katholieken hun partij openlijk bedreigden met een onthouding of zelfs met een tegenstem. De reden: Alfons Van de Perre. Vooral hij!

De belangrijkste voorman van deze vleugel was Paul Segers¹⁷, volksvertegenwoordiger voor het arrondissement sinds 1900, die ook op nationaal vlak een politiek zwaargewicht van eerste orde was. Hij was Charles Woeste opgevolgd als leidsman van de conservatieve kringen van heel België. Koning Albert I benoemde hem in 1918 tot Minister van Staat hetgeen zijn gezag nog versterkte. Segers was bovendien een politicus waarop Van Cauwelaert nooit vat had gekregen. De verhouding was dus al jaren erg zuur. Ook met Van de Perre die zich – net als Segers – profileerde op de economische toekomst van Antwerpen, maar daarbij een heel andere richting insloeg. Zij hadden meerdere redenen om elkaar te verafschuwen. En dat werd aangevuurd door incidenten. Om maar één voorbeeld te geven: Segers

15. Theo Luykx gaat in zijn biografie van Van de Perre op pp. 223-229, in op deze verkiezingsstrijd. Maar hij baseert zich bijna uitsluitend op de berichtgeving in *De Standaard*, waar Van de Perre een heel belangrijke rol speelde. Voor de landelijke context van de problemen die de conservatieve vleugels veroorzaakten tijdens de aanloop tot deze verkiezingen, zie E. Gerard, *De katholieke partij in crisis. Partijpolitiek leven in België (1918-1940)*, Leuven, 1985, pp. 99-115. Een diepgaande analyse van de gebeurtenissen in het arrondissement Antwerpen geeft L. Wils, *Frans Van Cauwelaert afgewezen door koning Albert I. Een tijdbom onder België*, Antwerpen-Amsterdam, 2003, in het bijzonder pp. 19-45.

16. ADVN, Archief Alfons Van de Perre, BE ADVN AC557, D972, omslag “*Dr. Van de Perre en de verkiezingen 16 11 1919*”. Tenzij anders vermeld zitten de hier aangehaalde nota’s, brieven en persknipsels in deze omslag.

17. P. Segers schreef een uitgebreide studie, vermengd met memoires, neer over de oorlogsperiode. Deze teksten berusten in het manuscript in het Algemeen Rijksarchief. Zie M. D’Hoore & C. Bourmanne, *Inventaire des archives de Paul Segers*, Bruxelles, 1996 (Toegangen in Beperkte Oplage, nr. 415).

was minister in de oorlogsregering en oefende dus macht uit. Vanuit Le Havre had hij de bevoegdheid over het zeezezen, post en telegraaf en dus over de communicatiemogelijkheden van de Belgen die naar de buurlanden waren gevlucht om aan de Duitse greep te ontsnappen. Als minister – en dus figuur met gezag – was hij niet geneigd de naleving van de taalwetten te stimuleren, laat staan af te dwingen. Dat zette kwaad bloed. Het is tekenend hoe een bijzonder boze Van de Perre hem op 24 april 1916 een klachtenbrief stuurde met de boodschap dat zijn ambtenaren op Britse bodem de Vlaamse vluchtelingen verboden om hun eigen taal te spreken onder voorwendsel dat de Engelsen geen Vlaams verstonden en dit taalgebruik dus niet gepast was. Van de Perre wees erop dat, aangezien de Britse gastheren al evenmin Frans verstonden, deze maatregel getuigde van een kwaadwillige ingesteldheid ten aanzien van de Vlamingen en hun taal.¹⁸

Van de Perre verschilde ook hemelsbreed met Paul Segers met zijn visie op de economische en internationaal-politieke constellatie die gewenst was om na de oorlog de economische herleving van de Antwerpse haven mogelijk te maken. Op 6 april 1916 had hij nog in een gloedvol betoog aan minister Joris Helleputte geschreven: *“Geen België op zijn Segers”*. Van de Perre bleef – ondanks de oorlog – Fransen en Britten wantrouwen en Duitsland beschouwen als een belangrijke handelspartner. Daar hadden vele landgenoten het erg moeilijk mee.¹⁹

Met deze man moesten de ‘conservateurs’ hoe dan ook aan tafel. In het arrondissement was het traditie dat elke ‘stand’ of politieke tendens zijn kandidaten vooruitschoof. De partij leek dus meer op een tamelijk veelkleurig, loszittend kartel dan op een strak geleide politieke organisatie. Maar het was ook gebruikelijk dat die mensen slechts op de lijst kwamen – zeker als het ging om een verkiesbare plaats – als de andere groeperingen het ermee eens waren. Aan de lijstvorming ging dus nogal wat overleg en intern getouwtrek vooraf. Kandidaten moesten immers kunnen rekenen op een minimale basisconsensus, al was het dan tegen heug en meug. Welnu, de flaminganten waren in 1919 niet meer voor iedereen aanvaardbaar. Vele leden van de Associatie waren nu fel gekant tegen Van Cauwelaert en in het bijzonder tegen Van de Perre. Dat bleek op de bestuursvergaderingen van de conservatieve vleugel. Dat was niet alleen vanwege het ‘activistische’ geurtje dat aan Van de Perre kleefde maar ook omdat hij de geharnaste Belgische politiek met zijn scherpe eisen ten aanzien van Nederland, onder meer in verband met de scheepvaart op de Schelde, niet steunde. Dergelijke kritiek verscheen in scherpe bewoordingen in de pers, tweemaal zelfs in de vorm van een manifest gevolgd door een honderdtal handtekeningen. De agitatie nam al snel de allures aan van een echte campagne.

18. AMVC-Letterenhuis, Alfons Van de Perre, P 345, map brieven: Brief aan minister Paul Segers, 24 april 1916. Hij stuurde als bewijs een afschrift van de gewraakte verordening mee.

19. M. Cordemans, *Dr. A. Van de Perre's oorlogsjaren [...]*. Over de verschillen in visie tussen beide politici, zie pp. 293 en vooral 306.

Groepsfoto tijdens de Rodenbachhulde in Roeselare in 1919 met op de eerste rij links o.a. Ernest Claes en Alfons Van de Perre.
[ADV N, BE ADV N AC460 – Fonds Cyriel Verschaeve, VFAL10]

De conservatieve voorman Paul Segers wist uiteraard dat hij met politiek vuur speelde als hij deze agitatie niet zou kunnen kanaliseren. Hij en de andere leiders van de associatie beseften dat de kandidatuur van Van Cauwelaert eigenlijk onaantastbaar was, gelet op zijn grote achterban. Maar voor Van de Perre lag dat anders. Hij was nooit een stemmentrekker geweest. Hij was daardoor veel kwetsbaarder. Maar maakte dit van de arts aangeschoten wild en dus rijp voor de liquidatie? De associatie was in ieder geval van plan dit uit te testen. De *“Note relative à l’attitude prise par l’association catholique de l’arrondissement d’Anvers”* stelde onomwonden dat het bestuur van de associatie ervan overtuigd was geraakt dat het behoud van Van de Perre op de lijst zou leiden tot een verlies van minstens 5000 katholieke stemmen. Een ostentatief ostracisme tegen de man kon dat verlies voorkomen of toch zeker beperken. Een dergelijk gedwongen afscheid was meteen een zoenoffer voor het feit dat Van Cauwelaert wel gehandhaafd bleef. Bovendien zou het verdwijnen van de arts een verbindingsfiguur met de radicalere Vlaams-nationalisten wegslaan. De conservatieven wilden immers absoluut alle bruggen in die richting opblazen. Had de conservatieve vleugel dit inzicht? Alles wijst erop. Het wegdringen van de geneesheer zou het nog wat schimmige Vlaamsche Front, waarin niet alleen oud-strijders maar ook een groot deel van de activisten zich in herkenden, definitief doen wegrijven. Als dat gebeurde, verloor de katholieke partij zonder twijfel stemmen, maar de mensen rond Paul Segers rekenden erop dat dit minder zou zijn dan de 5000 waarmee zij schermde. En in ieder geval zou in die omstandigheden de macht van de flaminganten rond Van Cauwelaert binnen de partij drastisch gefnuikt worden. Immers de verliezen zouden in die kring geleden worden. Van de weeromstuit zou de macht van de conservatieve vleugel versterkt uit de verkiezingsstrijd komen.

Dat Van de Perre verdacht werd van activistische neigingen was op zich al erg genoeg in de oververhitte nadagen van de Eerste Wereldoorlog. Van de Perre had het bovendien herhaaldelijk bestaan om die verdenkingen voedsel te geven. Niet alleen omdat hij bij hem thuis notoire activisten ontving – hetgeen op straat werd opgemerkt. Nog meer kwaad bloed zetten zijn artikelen en zijn contacten met voormannen van het al even verdachte Vlaamsche Front of ‘frontpartij’. Dat was ook te horen in de toespraken die hij gaf.

HET PUBLIEKE OPTREDEN VAN VAN DE PERRE ZET KWAAD BLOED

In het bijzonder Van de Perres toespraak op een hulde in Torhout op 23 april 1919 voor de gesneuvelde flamingant Firmin Deprez, wordt in deze nota *“un discours nettement suspect”* genoemd.²⁰ Hij had de katholieke activist Lodewijk Dosfel laten

20. In de hoger al aangehaalde *“Note relative à l’attitude prise par l’association catholique de l’arrondissement d’Anvers”*.

toejuichen vanuit het publiek zonder dit af te keuren. Daardoor bleef hij een figuur die belette dat de katholieke partij een duidelijke scheidingslijn trok tussen haar en de Vlaams-nationalistische kringen.

Waar Van de Perre in het openbaar optrad, kwam er maar al te vaak herrie. Radicale Vlaams-nationalisten grepen die gebeurtenissen aan om anti-Belgische boodschappen te verkondigen. Patriottische franskiljons mengden zich eveneens in het strijdgewoel. Kortom, dat was nu net het soort agitatie dat in conservatieve ogen kon gemist worden als de pest. Het leidde immers tot scherpe verwijten op hun vergaderingen. We evoceren twee manifestaties die destijds al veel weerklank kregen – ook in de historiografie – maar nu historisch ook benaderbaar zijn via verslagen van de aanwezige rijkswachters. Rijkswachter Verbeken was de man die de guldensporenviëring van juli 1919 in Leuven moest observeren. Zijn verslag van 12 juli voor de commandant van de brigade in Leuven, werd nadien doorgespeeld aan het kabinet van de minister van Oorlog, hetgeen erop wijst dat niet alleen de Antwerpse conservatieven zich zorgen maakten. Er traden immers herhaalde malen soldaten in uniform op als spreker bij dergelijke gelegenheden, ook al was dat uitdrukkelijk verboden.²¹

De manifestatie in Leuven was georganiseerd door het Vlaamsch Verbond. Er was onder meer een avondconcert voorzien in het stadspark om 20u. Om 20u15 uur kwam Van de Perre aan en hij nam onmiddellijk het woord. Hij bracht de woorden van de koning: *“Vlamingen, gedenk de gulden sporen!”* in herinnering en wees ook op diens beloften aan de Vlamingen na de terugkeer in het land.

Daarna volgde er een incident. Een groepje van een twintigtal Waalse studenten had opgemerkt dat er bij het podium geen Belgische vlag hing. Ze kwamen om 20u45 zelf met een driekleur aandragen om die op te hijsen. Dichtbij het podium werden ze tegengehouden door een grote groep Vlaamse studenten. Er ontstond een handgemeen en de driekleur werd afgepakt. Het aantal Walen nam toe en de twee groepen begonnen tegen elkaar op te brullen. Van de Perre kon zich niet meer verstaanbaar maken en de situatie dreigde uit de hand te lopen. De rijkswachter verwittigde daarop zijn chef dat het tijd werd voor het optreden van de ordehandhavers. De Leuvense politie was eveneens aanwezig en trad snel en kordaat op onder leiding van de commissaris. Met getrokken sabel werden de twee kampen gescheiden.

Van de Perre zette een punt achter zijn toespraak om 21u en werd op het spreekgestoelte gevolgd door de militair en ‘houthakker’ Paul Davidts in uniform.

21. Documentatiecentrum van het Koninklijk Legermuseum, zogenaamd ‘Russisch’ archief, Doos 2424, omslag 185-4-5697. Briefwisseling en rapporten van rijkswacht, leger en inlichtingendienst aan kabinet van de minister van Oorlog i.v.m. de situatie in het bevrijde land. Ook voor volgende alinea’s en het rijkswachtverslag over de gebeurtenissen in Roeselare.

Dit fragment werd op het rapport met potlood aangestreept. Verbeken slaagde er echter niet in zijn woorden te verstaan. Dat Davidts de aandacht trok van de ordediensten is normaal. De man was een militant van de frontbeweging en hij werd ten tijde van de Duitse opmars in de lente en zomer van 1918 ervan verdacht te willen overlopen naar het Duitse kamp. Om dat te voorkomen had de legerleiding hem naar een houthakkerspeloton in Normandië overgeplaatst. Om 21u15 begon de stoet die doorheen de stad trok met slogans zoals “*Wij eisen Vlaams in ‘t Leger en ‘t Gerecht*” en “*Wij willen geen tweederangsburgers blijven*”. Op een rode ballon stond “*Zelfbestuur*”. Verbeken schatte dat er 2500 tot 3000 mensen meestapten in de optocht, die werd afgesloten zonder incidenten. Op de Grote Markt speelden de twee fanfares de *Brabançonne*. De Belgische vlag van het incident eerder op de avond, werd nadien, netjes opgevouwen, aan de politie afgegeven. Verbeken merkte op dat er veel militairen in de stad waren en dat velen van hen deelnamen aan de stoet. Nadien werd er door de antiflamingantische pers woedend gereageerd op deze ‘activistische’ manifestatie.

Voor de plaatsing van het standbeeld van Rodenbach in het door de oorlog zwaar geteisterde Roeselare bliezen de Vlaamsgezinden verzamelen op 14 september. De commandant van de plaatselijke rijkswachteenheid wees erop dat dit heel veel volk naar de stad bracht. Er was ongeveer 5500 man met de trein gekomen maar ook per fiets en te voet stroomden de mensen toe. Hij schatte het totaal op zowat 10000 deelnemers. In de stoet viel vooral de grootschalige aanwezigheid van studenten en priesters op. Er waren een hele resem sprekers waaronder Van Cauwelaert en Van de Perre. De Vlaamse eisen, ook die van de soldaten van de frontbeweging, werden luid gedebiteerd. Er waren geen incidenten te melden. De rijkswacht had zich daarop nochtans voorbereid.

Vooraf het katholieke, Franstalige dagblad *La Métropole* en de daarrond hangende francofiële drukkingsgroep ageerde tegen Van de Perre. De Vlaamsgezinden keken ook met een kwaad oog naar Edgar Casteleyn, voorzitter van de Kamer van Koophandel. Deze groep organiseerde de stemmingmakerij en slaagde erin om het bestuur van de conservatieve associatie met 22 stemmen tegen 15 het standpunt te doen innemen dat een katholieke eenheidslijst met Van de Perre erop onmogelijk was. Daardoor werd de partij naar een gevaarlijke crisis toe gestuwd, want een scheuring hing nu in de lucht. Mocht het nu alleen *La Métropole* geweest zijn die afbreuk wilde doen aan de politieke positie van de flaminganten binnen de katholieke partij. Maar daar bleef het niet bij. Het veel populairder dagblad *Het Handelsblad* met zijn robuuste Vlaamsgezinde traditie van vele decennia deed daar dapper aan mee en dat was erger. Taxander – alias Jan Van Menten – was in deze kolommen een van de voornaamste opiniemakers en op 17 oktober schreef hij in een hoofdartikel dat de katholieke partij voor een scheuring stond. Dat de mannen achter *Het Handelsblad* boos waren vanwege de stichting van het dagblad *De Stan-*

daard speelde hierin zonder twijfel mee. Daarmee kregen ze er een concurrent bij van de mannen die ze jarenlang gesteund hadden. Dat stemde hen bitter. Maar ook de visie op het algemeen partijbelang en de Antwerpse gevoeligheden speelden een rol. Voor Van Menten was de oplossing duidelijk: Van de Perre moest ontslag nemen als kandidaat. In ieder geval was Segers op de lijst veel belangrijker voor de partij en voor de economische belangen van de stad, zo verkondigde het blad.

Het is duidelijk dat deze interne strijd niet kon blijven voortduren want de verkiezingen kwamen er met rasse schreden aan. Aan de heersende onzekerheid moest dus een einde komen. Maar wie moest toegeven en op welk terrein? De Vlaamsgezinden namen een combattieve houding aan, want ze wisten dat ze numeriek sterk stonden tegenover de critici binnen de conservatieve vleugel. Op 18 oktober moesten er knopen worden doorgesneden; de Volksbond blies verzamelen. Laat ons eerst even kijken wat de bewuste "*vergadering van zaterdag*" zoals Claes ze in zijn brief noemde, voor Van de Perre had betekend.

EEN BEWOGEN DAG: 18 OKTOBER 1919

De flaminganten hadden zich na de oorlog gegroepeerd in de Volksbond, in feite de voortzetting van de vooroorlogse Nederduitse Bond. Op zaterdagavond 18 oktober riep de Volksbond zijn leden samen voor een algemene vergadering. Er hing elektriciteit in de lucht vanwege de felle beschuldigingen in de bij de conservatieve vleugel aanleunende katholieke pers. Dat was zelfs tot op nationaal niveau doorgedrongen want de betrokken politici waren figuren van nationale betekenis. Diezelfde dag stuurde gewezen minister en Boerenbondvoorman Georges Helleputte aan Van de Perre een bemoedigend briefje waarin hij zijn kritiek op het bestuur van de associatie niet onder stoelen of banken stak.

Dat was bemoedigend voor de arts maar belangrijker voor Alfons was de confrontatie met de militanten van de Volksbond. De vergadering werd voorgezeten door de vergrijsde maar strijdvaardige flamingant Hector Lebon. Bij hem aan tafel zaten verder nog secretaris Boucherij, ondervoorzitter Van Huffelen en Leo De Raedt; daarnaast nog de politici Marck, Van de Perre, Van Cauwelaert en Vermoelen. Lebon opende de vergadering en stelde onder meer Van de Perre voor als kandidaat voor de lijst. Dit werd gevolgd door donderende toejuichingen. Notaris Vermoelen werd voorgesteld als plaatsvervanger met daarbij de opmerking dat de man sterk gesteund werd door de katholieke arbeiders van Hoboken.

Uit de persverslagen valt af te lezen dat Segers en zijn politieke vrienden in deze kringen niet populair waren. Maar toch is er één man die op deze vergadering een kritische stem durft laten horen en erop wijst dat de argumenten van de tegenstanders niet zomaar van tafel kunnen geveegd worden: Jef Timmermans. *De Standaard* noemt hem in het verslag bij naam. Ook hij stelde onomwonden vraagtekens bij de gevoelens en gedragingen van Van de Perre ten aanzien van het

activisme. Dat getuigt niet alleen van intellectuele onafhankelijkheid maar ook van moed want de man kreeg nogal wat geroep en gescheld over zich heen. Of was deze nobele onbekende weloverwogen het veld in gestuurd als advocaat van de duivel om Van de Perres verdediging des te meer profiel te geven? Dan werd er in ieder geval een knap staaltje toneel opgevoerd.

Nadat Timmermans was uitgejouwd kreeg Van de Perre het woord. Hij mocht beginnen onder daverende toejuichingen. De arts wist hoe hij een publiek van Vlaamsgezinden moest bespelen en hoe hij de kritiek uit conservatieve hoek moest weerleggen. Hij wees op zijn werk voor de regering tijdens de oorlog waaronder zijn propagandareizen naar andere continenten. Zo slaagde hij in Zuid-Afrika erin duizenden taalverwante Boeren ertoe te bewegen mee te komen vechten tegen de Duitse overweldigers. Spijtig genoeg liep hij malaria op in Zuid-Amerika. Later gaf hij zich nog aan voor dienst aan het front als dokter maar werd daarvoor geweigerd wegens leeftijd en gezondheidstoestand.

Na de oorlog was zijn gezondheid helaas geknakt. Daarom had hij al eerder aan de katholieke parlementsleden laten weten zijn volksvertegenwoordigerschap te willen opgeven. Nog geen twee maanden geleden deed hij dat nog eens op een bijeenkomst in het gebouw van de associatie. Hij was echter op die beslissing teruggekomen, omdat zijn vrienden hem daartoe hadden overgehaald. Ze wilden hem niet missen en dus kon hij niet verzaken aan zijn politieke plicht ten aanzien van de collega's in de partij en zijn achterban.

Wat het activisme betrof. Het was waar dat hij na de oorlog arme activisten of hun familie materieel had geholpen. Dat was pure liefdadigheid en dus niet meer dan zijn christelijke plicht. Daarop volgden hartstochtelijke toejuichingen. Van de Perre ging verder op zijn elan en wees erop dat het ware doel van de agitatie was een kloof te veroorzaken tussen Van Cauwelaert en hemzelf om zo de Vlaamse beweging te verzwakken. Die opzet mocht niet slagen. De zaal kreeg hierdoor een adrenalineopstoot en ontplofte zowat. Daarmee was de achterban voldoende opgejut.

Voorzitter Hector Lebon en secretaris Leo Boucherij schreven diezelfde avond nog een brief aan het bestuur van de Conservatieve Vereeniging. Hun boodschap was dat de flaminganten behoorlijk combattief waren geworden door de agitatie. De algemene vergadering van de Volksbond had immers "*hedenavond*" Van de Perre tot haar kandidaat uitgeroepen. Via berichten in "*een blad*" wisten ze weliswaar dat er bezwaren bestonden tegen deze kandidaat, ook al was hun dat niet officieel medegedeeld door het bestuur van de Conservatieve Vereeniging. De algemene vergadering van de Volksbond had echter alle tot dusver gehoorde verwijten opzijgeschoven als ongegrond. Ze stond bovendien op haar politieke zelfstandigheid. De bevoegdheid zelf te kunnen beslissen over haar voormannen op de lijst was trouwens een logisch gevolg van de kartelformule die de conservatieven zelf hadden opgedrongen aan de katholieke opinie in het arrondissement.

Wel werd in deze brief toegegeven dat de beschuldigingen zwaar waren – “*de levensbelangen van België betreffen, belangen die boven de rechten der partijgroepen en der arrondissementen reiken*”. Daarom stelde de Volksbond voor dat een scheidsgerecht van het “*Bureel der Rechterzijde in de Kamer*” zou uitmaken of “*dr. Van de Perre wegens onvaderlandse handelingen onwaardig is geworden onder de gekozenen der katholieke partij rang te nemen.*” De Volksbond eiste zo snel mogelijk een antwoord op dit voorstel tot arbitrage. De verkiezingsdatum naderde en uitstel was natuurlijk schadelijk voor iedereen.

Pas op maandag zouden de perscommentaren door het publiek worden gelezen. Het was uitkijken naar de reacties. In ieder geval liet Frans Van Cauwelaert de kritiek in *Het Handelsblad* niet onbeantwoord. Hij protesteerde in een lang artikel uitvoerig tegen de aanval op Van de Perre. Op diezelfde maandag 20 oktober 1919 verscheen dit stuk. Op die dag verscheen ook een uitvoerig verslag van de algemene vergadering in *De Standaard*. Van Cauwelaert en Van de Perre gebruikten de kolommen om het effect dat ze hadden bereikt op de algemene vergadering uit te dragen naar de lezers. Dat hielp. Emiel Wildiers, die nochtans voor de oorlog als politieke frontfiguur de duimen had moeten²² leggen voor het duo, stuurde de arts welgemeende gelukwensen voor zijn kranige houding en “*uwe prachtige redevouwing*” voor de Volksbond. “*Volhouden blijft de boodschap*”, dat was zijn overtuiging, schreef hij. Hij was lang niet de enige die er zo over dacht en die de moeite deed om in zijn pen te kruipen.

En sommigen wilden maar al te graag hun steentje bijdragen aan de strijd. Eén van hen was Ernest Claes. Diezelfde maandag kroop ook Claes in zijn pen om de briefkaart vol te schrijven die aanleiding was voor deze bronnenuitgave.

Dat hoeft ons niet te verwonderen. Claes en Van de Perre waren strijdgenoten geweest voor en tijdens de oorlog en daarna bleven zij geestesgenoten, ook in hun houding tegenover de activisten die bij de conservatieven zoveel woede opwekte. En niet alleen daar! De critici binnen de partij waren vast van plan dat ‘activisten’-element uit te spelen tegen Van de Perre wanneer de arbitragecommissie zich over de zaak zou buigen. Wat Claes tijdens het schrijven niet wist was dat op diezelfde maandag 20 oktober de conservatieve katholieke politicus Emmanuel De Meester – behorende tot de vijanden van Van de Perre – aan de voorzitter van de Antwerpse Volksbond een brief stuurde met de mededeling dat zijn bestuur die avond het voorstel van de Volksbond om Charles Woeste en Aloys Van de Vyvere als scheidsgerecht in het conflict aan te duiden, had aanvaard. Er kwam dus een arbitrage van het nationale niveau. Dat moest het de partij in het arrondissement mogelijk maken om een *modus vivendi* te vinden en eensgezind de

22. M. Cordemans, *Dr. A. Van de Perre's oorlogsjaren 1914-1918 [...]*, vermelding in voetnoot 55 op p. 260.

verkiezingsstrijd in te gaan. Woeste was de *éminence grise* van de 'conservatieve' vleugel en Van de Vyvere was een van de oudere Vlaamsgezinden, onder wiens bescherming Van Cauwelaert en Van de Perre politiek waren gegroeid binnen de partij. Beide ruziënde vleugels hadden dus een vertrouweling onder de bemiddelaars. Daarmee werd de pacificatie in gang gezet.

De aanklacht tegen Van de Perre gebruikte twee argumenten. Het eerste was dat hij de economische toekomst van Antwerpen bezwaarde door tegen Paul Segers te ageren. De tweede kwam erop neer dat hij de facto het activisme steunde en zo hielp voortleven. Vooral op dat tweede vlak stond Claes emotioneel heel dicht bij Van de Perre. Voor de critici was die houding niet te verteren.

ONVERTEERBAAR! DE HOUDING TEGENOVER HET ACTIVISME

Claes wist dat Van de Perre vaak werd aangesproken door activisten om hen te helpen. De arts had door zijn maatschappelijke invloed en financiële draagkracht nu eenmaal de middelen om dit te doen.²³ Claes speelde daar zelf ook een rol in. Er is een briefje bewaard in Van de Perres archief in het ADVN, gedateerd op 30 juni 1919 en waarschijnlijk geschreven door Emiel Van Grieken. Daarin staat dat "*mijn vriend Ernest Claes*" hem had gevraagd een brief van de vrouw van de gevangenzittende Limburgse schrijver-douanier Alfons Jeurissen door te sturen. De man had zich aan het activisme verbrand en werd als ambtenaar ontslagen. Kon hij geen baan krijgen in de redactie van *De Standaard*? Cordemans vermeldde al dat Van de Perre na de oorlog de Limburgse propagandist van de Raad van Vlaanderen, Jozef Van Overstraeten, werk gaf als zijn persoonlijke secretaris. Die tegemoetkomende houding van Van de Perre werd natuurlijk opgemerkt en vele van zijn partijgenoten waren niet opgetogen. Het wierp een smet op heel de katholieke partij en het bezwaarde dus de electorale aantrekkingskracht, vonden ze.

Met het oog op de verzoeningscommissie werd er in de conservatieve kring een nieuwe nota opgesteld met een analyse van de situatie.²⁴ Ditmaal in het Nederlands maar eveneens – en spijtig genoeg – zonder opgave van auteur(s). In zijn inleiding stelt de nota dat Van Cauwelaert in zijn artikel in *Het Handelsblad* al op de diepere oorzaak had gewezen. Namelijk dat de bron van het geschil heel diep zat en al is ontstaan "*in een stroming onder de burgerij, lang voor den afloop van de bezetting*". De auteur onderstreepte deze woorden omdat hij er erg veel betekenis aan hechtte. Daarnaast bouwde de nota verder op de analyse zoals die al eerder ten berde werd gebracht. Ook Van de Perre kreeg deze analyse in handen en bij het fragment "*lang voor den afloop der bezetting*" zette hij een dikke, blauwe potloodstreep.

23. In het archief ADVN, Archief Alfons Van de Perre, BE ADVN AC557, D972 zitten tal van brieven en knipsels die dit aantonen.

24. ADVN, Archief Alfons Van de Perre, BE ADVN AC557, D972.

Welke argumentatie werd daarvoor aangevoerd? De activisten hadden gezorgd voor een regime van verdachtmaking, verdrukking en vervolging en dat wekte dan weer walging en verontwaardiging op bij heel de bevolking.²⁵ Dat was vooral hard voor hen die het goed meenden met de Vlaamse zaak. De nota verwees onder meer naar de betoging van 3 februari 1918 die bij vele Antwerpenaars in het geheugen stond gebrand. *"Sedertdien kende de razernij der activisten geen palen meer. Al wie verdacht werd iets tegen hunnen werking te zeggen of te doen, werd in het gevang geworpen en verbannen, door verklikking van hen die onder de Duitse militaire bescherming mochten spreken, schrijven en handelen tegen de Vlamingen die zich niet verdedigen konden."* Dit regime zorgde voor *"gerechtvaardigden haat"* onder het volk. Daar viel een politieke boodschap aan te koppelen: *"Welnu, al wie het volksvertrouwen wil genieten moet die gevoelens delen, zonder voorbehoud of hij wordt verdacht."* Precies op dat vlak schoot Van de Perre tekort, was de onuitgesproken boodschap.

En nu volgt er een belangrijke opmerking: de mensen die de bezetting niet meemaakten konden zich daarvoor geen correct beeld vormen. De auteur(s) stelde daarop een retorische vraag *"Hebben al de leiders der Vlaamse beweging dat voldoende begrepen?"* Dat kon dus zowel voor Van Cauwelaert als voor Van de Perre gelden. Er werd opgemerkt dat sommigen van hen zoveel mogelijk de activisten wilden verontschuldigen. Zij meenden dat anders de Vlaamse beweging verzwakt zou worden. Dat was echter een volstrekte dwaling. *"Tegenover die land- en taalverraders, wil niemand genadig zijn omdat zij zoveel slachtoffers hebben gemaakt en zelfs overlopers op het front hebben gekweekt."* Na november 1918 kon niemand tegen die wetenschap meer optornen want ze was gemeengoed geworden. Maar Van de Perre deed dat wel, beweerde de nota: *"Wanneer dr. Van de Perre dan te Thourout uitriep: 'Wanneer zullen wij thuis zijn in een Vlaanderen zonder verdrukking; want ware er geen verdrukking geweest, er hadde geen activisme bestaan. Wie voor een ideaal eerlijk gestreden heeft, blijft mijn vriend.' Waarop de zaal uitriep: 'Leve Dosfel!' Dan beging hij een fout, zo groot, dat hij er misschien nu nog de uitgestrektheid niet van inziet, en dat is te betreuren."* Van de Perre had toen immers de moed niet om de kreet *"Leve Dosfel!"* ter plekke en openlijk tegen te spreken en te wijzen op de ellende die de geestesgenoten van Dosfel hadden teweeggebracht. Ondertussen – ettelijke maanden later – was het te laat om die flater goed te maken, stelde de nota. Het bleef bovendien niet bij één incident. Ook in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, tijdens de bespreking van de Vlaamse kwestie, had hij de moed niet om Dosfel te verloochenen, ook al gaf de Kamer hem daartoe de gelegenheid.²⁶

25. Over het activisme in Antwerpen zie: A. Vrints, *Bezette stad. Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002.

26. Het gaat hier over de interpellatie in de Kamer door *"de drie Van's"*. De teksten – waar

Dat Van de Perre telkens hamerde op de taaltoestanden in het leger, ook tijdens deze *“Vlaamsche interpellatie”* deed al te zeer denken aan de propagandataal van tijdens de bezetting. Zo hadden de activisten en de *“weg gelopen soldaten”* tijdens hun gezamenlijke meetings per slot van rekening ook gedaan. Bovendien bleef de arts die geest uitdragen. In het weekblad *Ons Volk Ontwaakt* en in *De Standaard* schreef hij na de veroordeling van Borms bovendien dat de staat medeverantwoordelijk was voor de misdaden van *“dien landverrader”*. In *Ons Volk Ontwaakt* van 21 september, suggereerde Van de Perre zelfs dat de regering meer schuld droeg dan de veroordeelde Borms.

De nota schakelde daarna over naar een resem beschuldigingen in verband met de Hollandse kwestie. Erg begripvol voor Nederland was de nota niet. Nederland was al te Duitsvriendelijk geweest. *“Bij den wapenstilstand toen Nederland de Duitsers doorheen Limburg liet, was hier maar één verlangen: dat het Belgische leger den vijand moest nazetten doorheen Limburg! De soldaten vroegen niet beter!”* Van de Perre schoot met zijn standpunten aangaande de Nederlandse kwestie in feite de Belgische onderhandelaar in Parijs, tevens Antwerpens conservatieve voorman, Paul Segers in de rug. De nota verwees ook naar het manifest dat door 98 katholieken werd getekend en dat in deze bijdrage reeds aan bod kwam (cf. p. 270). De felle discussies die daardoor in de partij werden veroorzaakt leidden niet tot een bevredigende oplossing en uit frustratie kwam er een tweede manifest dat door een *“honderdtal lieden uit de beste katholieke families”* werd getekend. Van de Perre gebruikte ter hoogte van dit zinnetje opnieuw zijn blauw potlood en voorzag het van een groot vraagteken.

De nota wees daarbij de voorstelling van zaken zoals Van Cauwelaert en zijn geestesgenoten die verspreidden, resoluut af: *“De Antwerpse Volksbond die hem aanstelde, wil van het incident eene Vlaamse kwestie maken, en dat is niet eerlijk.”* Het ging om het goedpraten van de activisten en om de onderhandelingen met Nederland, dat was dus heel wat anders. Met het taalgebruik en met de Vlaamse beweging had dit niets te zien. Tot slot wees de nota ten overvloede op de zeer belangrijke tegenstand die te verwachten viel tegen een lijst waarop Van de Perres naam zou voorkomen.

Nu was het echter tijd om de kwestie te onderwerpen aan de bemiddelaars Woeste en Van de Vyvere. Deze opmerking duidt erop dat deze analyse werd gemaakt in de week die begon met 20 oktober. In ieder geval lieten de leden van de arbitragecommissie – waarbij senaatsvoorzitter De Favereau zich had gevoegd – er geen gras over groeien. Op 26 oktober verscheen hun oordeel in de katholieke kranten. Zij spraken Van de Perre vrij en verwezen de beschuldigingen naar de

Claes als ambtenaar zonder twijfel aan meewerkte – werden door de groep *De Standaard* in een aparte brochure gegoten. Deze interpellaties zetten veel kwaad bloed bij de mensen die het Vlaams-nationalisme als een negatieve kracht beschouwden.

prullenmand. Al werd toegegeven dat hij een fout maakte toen hij in Torhout niet protesteerde toen er pro-activistische geluiden klonken in de zaal. Het besluit was dat de arts geen antipatriottische daden had gesteld en dus niet onwaardig was om op de katholieke lijst te gaan staan. De flamingantische vleugel had dus het pleit gewonnen.

Tijdens diezelfde week zat Ernest Claes te schrijven aan een goedvol betoog dat hij ter verdediging van Van de Perre wilde publiceren. Hij wilde dus absoluut zijn belofte nakomen. Het artikel zou verschijnen na het oordeel van de verzoeningscommissie en het was voor Claes voorlopig het sluitstuk van deze rel.

BESLUIT

In deze interne machtsstrijd binnen de katholieke partij liet de jonge literator Ernest Claes zich dus niet onbetuigd. Hij publiceerde in het dagblad *De Standaard* van 27 oktober – één dag na het publiek maken van het oordeel van de verzoeningscommissie – een artikel onder de titel *“Het kabaal tegen Dr. Van de Perre”* waarin hij de verdediging opnam van de arts-politicus. Van de Perres biograaf Theo Luykx las het artikel en vertelt in zijn boek over de *“oprechte ontroering”* waarmee Claes de houding van Van de Perre tijdens de oorlogsjaren beschreef. Claes toonde zich daarnaast ook bijzonder strijdvaardig. Hij daagde *“eender wie van de Antwerpse lasteraars”* uit om met hem in polemieken te treden. Van temperament gesproken!²⁷

Theo Luykx en Marcel Cordemans toonden in hun boeken overtuigend aan dat Ernest Claes en Alfons Van de Perre jarenlang intens samenwerkten en dat deze geestverwanten wederzijds waardering en genegenheid voor elkaar koesterden. Maar zij maakten uitsluitend gebruik van de documenten die nu in het AMVC-Letterenhuis berusten. Ondertussen is deze briefkaart opgedoken in een dossier dat eveneens afkomstig is uit de archivalische nalatenschap van Alfons Van de Perre maar dat, door de wisselvalligheden van het lot en vele decennia later, in het ADVN is terechtgekomen. Dit document werpt meer licht op deze inzet van Claes aan de zijde van Van de Perre. Via Claes' optreden krijgen we bovendien een beter zicht op de moeilijkheden waarmee de Vlaamsgezinden binnen de katholieke partij af te rekenen hadden tijdens de aanloop naar de belangrijke verkiezingen van november 1919.²⁸

Claes kon zich een dergelijke openlijke stellingname veroorloven. Hij hoefde niet te vrezen voor beschuldigingen van activisme. Hij was immers in 1914 soldaat geweest en gewond geraakt in de beginweken van de oorlog, toen hij bij de vesting Namen de Duitse opmars over zich heen kreeg. Aan zijn krijgsgevangenschap kwam in februari 1915 een einde omdat hij via Zwitserland werd uitgewisseld.

27. T. Luykx, *Dr. A. Van de Perre en zijn tijd*. [...], geciteerd op p. 227.

28. Te vinden in ADVN, Archief Alfons Van de Perre, BE ADVN AC557, D972.

Claes was toen fysiek niet meer in staat om dienst te doen in het strijdende leger. Hij deed dan nog wat bureauwerk maar in 1916 werd hij definitief naar het burgerbestaan teruggestuurd. Hij werd dus weer een ambtenaar. Claes werkte in Le Havre onder meer voor het Bureau Documentaire Belge en hij zorgde voor de betrekkingen met de Belgische parlementsleden die waren ontsnapt aan de Duitse bezetting. Een van hen was Alfons Van de Perre. Heel de oorlog door was hun band nauw en intens.

Claes had daarbij de gelegenheid om de Belgische regeringspolitiek in Le Havre van dichtbij te observeren, ook het beleid van minister Paul Segers. Die ervaring deed zijn afkeer voor het Belgische patriottisme toenemen en zorgde voor een positieve kijk op het activisme. Er waren bovendien nogal wat van zijn vooroorlogse kameraden en kennissen bedrijvig in het activisme of in de frontbeweging. Ook dat had hij gemeen met Van de Perre. Het is dus niet verbazingwekkend dat zijn visie en houding aangaande het activisme vergelijkbaar was met die van Van de Perre. Zijn briefkaart, gevolgd door het artikel in *De Standaard*, zijn daar een uiting van.

Luc Vandeweyer (1956) is doctor in de geschiedenis en archivaris bij het Algemeen Rijksarchief. Hij publiceerde over tal van aspecten van de Vlaamse beweging in de Eerste Wereldoorlog, het interbellum en de Tweede Wereldoorlog.